

а то што је написана уз изврсно тумачење језика социјалистичког самоуправљања допринеће и другим истраживачима који се занимају за ово поље. Књига је опремљена именским индексом.

Немања РАДОЊИЋ

Michael Martens. *Im Brand der Welten. Ivo Andrić, ein europäisches Leben.*
Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2019, 494.

О Иви Андрићу, нашем једином нобеловцу, доста је писано. Још је више писано о његовом делу, али је до сада било свега неколико покушаја писања целовите биографије овог великана. Први и најважнији разлог је то што такав подухват захтева подједнако добро познавање историје XX века, као и књижевности (и то не само XX столећа!) Већ ово је довољно да обесхрабри евентуалне ауторе, будући да мало ко задовољава оба захтева. Други разлог је била пословична Андрићева „закопчаност“ која је многе аспекте његовог живота оставила заувек обавијене тамом. Трећи разлог свакако лежи и у страхопоштовању или непријатељству које његово име још увек код многих изазива, пре свега на Балкану. Због тога се не треба чудити да постоји свега неколико покушаја да се у целини прикаже живот великог писца, али ни да се таквог задатка подухватио један аутор који није са ових простора. Показало се да Михаел Мартенс има све потребне квалификације за писање једне свеобухватне и објективне биографије Ива Андрића.

Његова књига је подељена у четири дела, од којих сваки садржи већи број краћих поглавља. Први део прати пишечево порекло, дечаштво и младост до Првог светског рата (стр. 9–102); други његову каријеру у југословенској дипломатији (105–264); трећи, период најинтензивнијег стваралаштва од 1941. до добијања Нобелове награде и стицања светске славе (267–381); четврти део се бави последњим раздобљем Андрићевог живота – од раних шездесетих година XX века до смрти 1975. (385–462). У њему је дат и преглед рецепције Андрићевог дела, посебно његове употребе и злоупотребе деведесетих година прошлог столећа. На крају књиге је дата заиста обимна и разноврсна библиографија (469–486) и регистар (488–494).

Мартенс свом јунаку прилази са поштовањем, чак и дивљењем, али без идолатрије. Напротив, он износи и све оно лоше што се током пишечевог живота могло чути или закључити о њему. Упркос томе, Мартенсов суд о нобеловцу у суштини је позитиван. Минуциозно реконструишући Андрићев живот – колико год су то извори дозвољавали – аутор остаје критичан, али и објективан према слабостима и неким не тако лепим поступцима славног писца. Ово је олакшано тиме што је и сам Андрић често био искрен према себи остављајући у својим белешкама трагове својих дилема, слабости или

безразложних промена расположења. Остало аутор реконструираше из историјског и друштвеног контекста у коме је писац живео, као и из самих Андрићевих дела, које Мартенс јако добро познаје. Аутор с правом у свом јунаку види човека у тешким временима који је пре свега хтео да буде писац. Уз доста среће која га је прилично истрајно пратила, да би могао да ствара, Андрић је често био опортуниста: знао је када, где и коме треба шта рећи, а када шта треба прећутати. На тај начин је успео да се успне готово до врха дипломатске хијерархије у Краљевини Југославији, а да се при том превише не окаља служећи режиму коме се штотшта могло приговорити. Други светски рат је преживео не експонирајући се, а исту вештину прилагођавања је испољио и после доласка комуниста на власт. Иако никада није постао персона грата свемоћног југословенског председника (који је стално протежирао свог земљака и старог левичара Крлежу), током петнаестак година по завршетку Другог светског рата Андрић се добро уклопио у нови систем власти, сачувавши углавном стваралачку аутономију унутар њега. Истовремено, пазио је да позиције које је стекао не угрози непромишљеним залагањем за домаће дисиденте или било каквом критиком поступака власти.

Неки су осуђивали и још осуђују овакво, неоспорно опортунистичко држање. Међутим, Мартенс у светлу одличног познавања живота, времена и дела великог писца, за њега има разумевања. Андрић се, по њему, отворено политички ангажовао само до распада Хабзбуршке монархије. Мартенс сматра да је пишчев политички кредо била Југославија: краљевска или социјалистичка, свеједно. Зарад ње, био је спреман да превиди многе неправде које су се унутар земље дешавале. Истовремено, то му је омогућавало да се измакне од свакодневне политике (посебно по окончању дипломатске службе и агитовања за нову власт првих година после Другог светског рата) и посвети писању. Понешто поједностављено, Мартенсов закључак је да је Андрић, правећи моралне компромисе, одричући се неких људи када му више нису били важни или корисни, себи обезбедио слободан простор за стваралаштво. Жртвујући део своје људске личности, обезбеђивао је опстанак своје књижевничке личности – што је сматрао важнијим. Читаоци његових дела се могу запитати да ли би било вредније да је неким херојским гестом, (вероватно узалудним) залагањем за неки идеал или некога ко је био прогоњен жртвовао себе и тако нас оставио без неких од највреднијих дела наше књижевности? Мартенс ненаметљиво указује је Андрић у том случају начинио прави избор.

На самом крају, као и на више места у главним деловима књиге, аутор на доста убедљив начин брани Андрића и његово дело од злоупотреба и злонамерних тумачења која су посебно учестала током рата у Босни и Херцеговини 90-их година. Он оповргава да је Андрић суживот људи три вере у тој земљи сматрао немогућим а мржњу природном и неискорењивом. Исто тако оповргава да је патио од исламофобије. За Мартенса, Андрић је – на супрот честом виђењу на Западу – један потпуно европски писац, потпуно урођен у европску књижевну традицију (коју је изузетно добро познавао).

То што у свету често није препознат као такав може се приписати „малом“ језику на коме је писао и наизглед „егзотичним“ крајевима у које су смештене радње његових дела. Аутор исправно иза ових „ограничавајућих“ фактора уочава безвременост и општељудску важност онога о чему Андрић пише. Мартенс каже да није хтео ни да Андрићу диже споменик, нити да га руши. Међутим, написавши ову изврсну биографију он је учинио нешто много више: на уверљив и врло документован начин он је објаснио Андрића писца и Андрића човека. Сем недостатка фуснота на основу којих би заинтересовани читалац могао даље да прати поједине теме о којима Мартенс говори и неколико заиста сићушних фактографских грешака, ово је толико целовита биографија нашег јединог нобеловца колико се на основу доступног материјала могла написати.

У том контексту, поставља се питање њеног превођења на језике који су после 1991. године произашли из некадашњег заједничког, српскохрватског. Аутор овог приказа сматра да би то било више него пожељно. Оно што томе може стајати на путу Мартенс је сажео у балканском вицу који цитира: „Срби мрзе Андрића што се, иако је умро као Србин, родио као Хрват. Хрвати га мрзе што је, иако је рођен као Хрват, умро као Србин. Муслимански Бошњаци га мрзе што се уопште родио.“ Национална двојност и тумачења неких тема којима се бавио, чине Андрића подједнако (не)прихватљивим у три централне бивше југословенске земље. Ако се уздигнемо изнад националних омраза и погрешних тумачења, а посебно ако узмемо у обзир огромну вредност Мартенсове биографије, доћи ћемо до закључка да је врло нужно превести је на макар један од три службена језика-наследника онога на коме је Андрић писао.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ